

Yleissuomen /i/ — /j/ ja /u/ — /v/ -oppositioiden rakenteellisista perusteluista

KARI SUOMI

Kalevi Wiik (1969) on käsitellyt kysymystä suomen yleiskielen /i/ — /j/ ja /u/ — /v/ -oppositioista sekä »traditionaalisen eli autonomisen (taksonomisen)» että generatiivisen fonologian kannalta¹ ja on Fred Karlssonin (1983: 62) mukaan tällöin »osoittanut, että *i* ja *j* voitaisiin tulkita saman foneemin allofoneiksi, koska erottavia minimipareja ei käytännössä ole», kun taas »*u* ja *v* ovat sensijaan eri foneemeja jo minimiparien perusteella». Koska Wiikin johtopäätökset toistetaan suurin piirtein muuttumattomina niin ansiokkaassa ja perusteellisessa suomen kielen fonologian ja morfologian yleisesityksessä kuin Karlssonin kirjassa, en malta olla puuttumatta niihin hiukan perusteellisemmin. Pysin nimittäin tässä kirjoituksessa osoittamaan, ettei rakenteellisia perusteluja *i*:n ja *j*:n samafoneemiselle tulkinnalle ole olemassa ja että toistettu päätelmä on tältä osin virheellinen.

1. Traditionaalisen fonologian käsittelyn alussa todetaan minimiparien *karia* ja *karja* sekä *karua* ja *karva* avulla näyttävän olevan mahdollista osoittaa, että *i* ja *j* samoin kuin *u* ja *v* ovat eri foneemien variantteja (ja että suomen oikeinkirjoitus on tässä suhteessa traditionaalisen fonologian mukainen). Seuraavaksi siirrytään yksityiskohtaisemmin pariin *i* ja *j*, jonka jäsenten todetaan olevan täydennysjakaumassa: *j* esiintyy ainoastaan tavun alussa, jos samaan tavuun kuuluva vokaali seuraa, kun taas *i* ei koskaan esiinny tässä ympäristössä (käsittelen Wiikin mainitsemaa poikkeusta viimeksi mainittuun yleistyksen tuonnempana). Koska myös tavunrajan paikka ilmauksissa *karia* ja *karja* muuttuu samalla kun puolivokaali asetetaan vokaalin sijaan, päädytään komplementaarisuuden periaatteen nojalla tulkintaan, jonka mukaan *i* ja *j* ovat saman foneemin variantteja (kun myös foneettisen samankaltaisuuden ehto on

¹ Täsmällisyyden vuoksi on huomautettava, että generativismia edeltänyt perinnäinen fonologia on toki moni-ilmeisempää kuin tässä — generativististen yleisen käytännön mukaan — annetaan ymmärtää. Yksi sinänsä merkittävä ero eri suuntausten välillä koskee suhtautumista ei-foneettisen tiedon käyttöön foneemianalyyssissä (ainakin periaateohjelmien tasolla), mutta koska ratkaisu tässä kysymyksessä suuntaan tai toiseen ei käsittääkseni vaikuta suomen äänneopin tämänkertaisen yksityiskohdan tulkintaan, ei kysymykseen ole tässä tarpeen ottaa periaatteellista kantaa.

täytetty). »Jos siis päätetään ottaa tavunrajat huomioon ja merkitä ne fonologisesti kirjoitettuun tekstiin ainakin vokaalijaksojen yhteyteen, ei *i:n* ja *j:n* eroa enää tarvitse (tai oikeammin sitä ei saa) merkitä. Esimerkkisanat *karia* ja *karja* kirjoitetaan nyt fonologisesti /kari.a/ ja /karia/» (s. 224, harvennus minun, KS).

Huomattakoon, että vaihtoehtona esitetyssä *i:n* ja *j:n* samafoneemisessa tulkinnassa ei tavunrajaa ole käytetty pelkästään apuneuvona äänteiden foneemistatuksen määrittämiseksi vaan itse tavunrajalle on annettu foneemin status. Onhan tavunraja ainoa esimerkkisanat fonologisessa kirjoituksessa erottava tekijä, ja yleisemmin minimiparit erottaa fonologisessa (tai foneemi-) kirjoituksessa juuri foneemien välinen oppositio. Tavunrajafoneemin postuloiminen — vaikka kuinka vaivihkaa tehtynä — on hyvin erikoinen ratkaisu mm. sen vuoksi, että vain tämä foneemi olisi huolellisimmassakin puheessa useimmiten vailla mitään suoraa foneettista korrelaattia; edellyttäähän tavunrajan paikantaminen yleensä vähintään äännesegmenttien alustavaa tulkintaa vokaaleiksi ja konsonanteiksi, ja tämän substanssittomuuden takia esimerkiksi kyseisen foneemin allofonisen vaihtelun kuvaus kävisi muihin foneemiin nähden ylivoimaisesti mutkikkaammaksi. Jos nyt tavunrajafoneemi kuitenkin otettaisiin käyttöön mutta se merkittäisiin vain vokaalijaksojen yhteyteen, poikkeaisi tämä foneemi periaatteelliselta kannalta ratkaisevasti kaikista muista foneemeista, nämä kun on jo foneemikirjoituksen määritelmän mukaan merkittävä kaikkialla missä ne esiintyvät. Jos taas edellä onkin kyse esitysteknisestä keinosta jättää varsinaisen asian kannalta epärelevantit (mutta implikoidut) tavunrajat merkitsemättä esimerkiksi esityksen selvyuden vuoksi, on esitystä ilmeisesti lupa tältä osin täydentää. Jos siis tavunrajat onkin tarkoitettu täydellisemmässä esityksessä merkittäviksi fonologiseen kirjoitukseen kaikkialla missä ne esiintyvät, joudutaan tässäkin tapauksessa suuriin vaikeuksiin. Mainitsen näistä vain yhden esimerkin. Sanat *pako* ja *pakko* foneemistetaan tavallisesti /pako/ ja /pakko/, ts. kyseessä on konsonantin kvantiteettioppositioon perustuva minimipari (tarkemmin sanottuna yhden ja kahden identtisen konsonantin jonon oppositioon perustuva minimipari). Mikäli tavunrajafoneemi otetaan mukaan, on edellinen /pa.ko/, mutta miten erotetaan jälkimmäinen esimerkkisana tästä ilman redundanssia (niin kuin foneemikirjoituksessa tulee tehdä)? Ensinnä mieleen tuleva /pak.ko/ ei kelpaa, koska ero on ilmaistu sekä tavunrajafoneemin (paikan) että konsonanttifoneemin (kahdentumisen) avulla. Muoto /pa.kko/ puolestaan täyttäisi redundanssittomuuden ehdon mutta tekisi samalla koko foneemiksi korotetun tavunrajan tyhjäksi hyvin ilmeisellä tavalla. Edelleen voitaisiin ajatella merkintätapaa /paço/, jossa siis konsonantti ja tavunrajafoneemi ovat samanlaisia — ja konsonantilla olisi foneettisesti pitkä allofoni, mikäli sama lineaarinen positio sisältää myös tavunrajafoneemin —, mutta tämä teknisesti muu-

ten mahdollinen ratkaisu puolestaan rikkoisi foneemien peräkkäisyyden periaatteen. — Fonologisen kuvauksen kannalta johtaisi ehdotettu tulkinta siis tavattomiin rakenteellisen kuvauksen ongelmiin sen takia, että se edellyttäisi perusteellista itse foneemin ja foneemikirjoituksen uudelleenmäärittelyä muuten motivoimattomalla tavalla tai ainakin fonologisen tavun irrottamista siitäkin vähäisestä substanssista, joka tavulla tavallisesti ymmärrettynä saattaa olla. Seuraavassa käsittelen ehdotettua tulkintaa hiukan seikkaperäisemmin suomen kielen fonotaktisen kuvauksen kannalta. Olipa näet tavunrajan fonologisen statuksen laita niin tai näin, on tavunrajat joka tapauksessa otettava systemaattisesti huomioon fonotaksissa, ja tätäkin kautta on esitetyllä tulkinnalla seurauksia muualla suomen äännerakenteen kuvauksessa kuin pelkästään foneemi-inventaarissa.

Ehdotettu *i:n* ja *j:n* tulkinta /i/:n allofoneiksi muuttaa muutoin tarvittavaa suomen yleiskielen tavutuksen ja tavutyypin järjestelmää, joten esityksen viitteenomaisuuden takia ei voida päätellä, minkä kaikkien ennen esittämättömien tavutusten on ehkä ajateltu tulevan kysymykseen. Koska tavunrajat on merkitty eksplisiittisesti näkyviin vain »vokaalijaksojen yhteyteen» — tarkoittanee täsmällisemmin sanottuna: milloin tavunraja sattuu vokaalien väliin —, voi merkitsemättömiä tavunrajoja esiintyä vain muissa ympäristöissä. Lienee parasta toimia heuristisesti. Ensiksi voidaan kokeilla sitä mahdollisuutta, että tavunrajoja ei voi esiintyäkään muualla kuin juuri vokaalien välissä, ts. sivuutetaan äskeisen sanonnan epämääräisyys ja omaksutaan tulkinta muuten juuri siinä muodossa kuin se on annettu. Tällöin siis *karja*-sanana annettu muoto /karia/ olisi eksplisiittinen toteamus siitä, että sana koostuu fonologisesti vain yhdestä tavusta. Ratkaisu mullistaisi sekä koko tavu-käsitteen että suomen tavujärjestelmän ja fonotaksin kuvauksen niin perusteellisesti, ettei liene tarpeen eritellä yksityiskohtaisia seurauksia. Toinen äärimahdollisuus on se, että tavunrajoja esiintyy kaikkialla muualla peräkkäisten segmenttien välissä kuin kahden vokaalin välissä (mutta siis esim. sanassa *karia* erotukseksi sanasta *karja* lisäksi myös vokaalien välissä). Tällöin *karja* kirjoitettaisiin fonologisesti /k.a.r.ia/, eli kyseessä olisi jos mahdollista vieläkin radikaalimpi tavu-käsitteen ja suomen fonotaksin uudelleenmäärittely kuin edellisessä vaihtoehdossa. Vakavammin otettavia *karja*-sanana tavutusmahdollisuuksia jää jäljelle kaksi, joista toinen on /ka.ria/. Sanan rakenne on siis CV.CVV, ja tällä abstraktiota-solla muodolla on sekä tavutuksen että tavutyypin suhteen kielen kuvauksessa ennakkotapauksia (vrt. esim. *makaa*, *löhö*, *häkää*).² Utta olisi kuitenkin

² Viittaukseni suomen kielen äännerakenteen yleisesti hyväksytyihin säännönmukaisuuksiin ja tulkintoihin ovat sen verran yleisluonteisia, etten ole katsonut tarpeelliseksi väitteiden yksityiskohtaista dokumentointia. Fred Karlssonin kirja (1983), jota lukiesani ensi ajatus tästä kirjoituksesta virisi, on kuitenkin osoittanut tarpeellisuutensa ja hyödyllisyytensä myös nopeakäyttöisenä omien ennakkokäsitysteni tarkistajana ja korjaajana; mahdolliset virheelliset väitteet ovat silti kokonaan omalla vastuullani.

kin se, että jono /ia/ olisi tämän tulkinnan mukaan diftongi, kun se tavallisesti tulkitaan tavunrajan sisältäväksi vokaalilyhtymäksi (oletan tässä normaalikäytännön mukaisesti, että fonotaktisessa kuvauksessa operoidaan foneemeilla, jolloin siis *ja* on esitetyssä tulkinnassa fonologisesti /ia/). En pidä tätä suurena puutteena sen vuoksi, että vokaalijonojen perinnäinen jako diftongeihin ja vokaalilyhtymiin vaikuttaa oman intuitioni mukaan (joka ei kuitenkaan hyväksy jonoa *ja* vokaalijonoksi) joka tapauksessa monelta osin keinotekoiselta (vrt. myös Häkkinen 1978), mutta kokeiltavana oleva tavutusvaihtoehto johtaisi myös laajempiin suomen äännerakenteen kuvauksen muutoksiin. Jos nimittäin *karja* olisi fonologisesti /ka.ria/, olisi esim. *karjaan* ilmeisesti /ka.riaan/ eli CV.CVVVC (sivuutan kommentteita vielä eksoottisemman, kolmitavuisen vaihtoehdon /ka.ria.an/). Tavu CVVVC olisi muualla suomen yleiskielen äännerakenteen kuvauksessa tarpeeton ja kokonaan uuden tyyppinen sekä siihen sisältyvien segmenttien kokonaismäärän (vrt. kuitenkin marginaalista CVVCC:tä, esim. Jo.taark.ka) että eritoten kolmen V:n jonon puolesta; lisäksi tällaisen samatavuisen VVV-jonon ensimmäisenä vokaalina voisi esiintyä vain /i/ (joka edelleen olisi välttämättä foneettisesti *j*).

Sana *karja* voitaisiin toisaalta tavuttaa myös /kar.ia/ eli CVC.VV. Tämä muoto olisi uusi sanansisäisen konsonantin ja sitä seuraavan vokaalin tavujaon suhteen. Mikäli tavutusmalli tulisi *j*:n vokaaliksi tulkinnan vuoksi koskemaan vokaaleja yleensä, kuuluisi tällöin tavuttaa mm. /ist.uu/, /pal.aa/ jne. Muussa tapauksessa joudutaan toteamaan, että kyseinen tavutustyyppi on käytössä vain, mikäli VV-tavun V₁ on /i/. Myös tavutyyppinä tämä olisi ainoa VV-tavu, joka esiintyy ensi tavua kauempana konsonanttiin päättyvän tavun jäljessä, ja edelleen ilman lisärajoituksia esim. *sotii* olisi tavutettava /sot.ii/. Nyt *karjaan* olisi kai /kar.iaan/ eli CVC.VVVC, ts. taas uusi tavutustyyppi vain /i/-alkuisia VVV-tavuja varten. Entä miten vihdoin olisi esim. sanat *majaan*, *Maijaan* ja *lajiaan* kirjoitettava fonologisesti? Edellinen kuuluisi ilmeisesti /ma.iaan/, jälkimmäiset ehkä /mai.iaan/ ja /la.ii.aan/. Kahdessa viimeksi mainitussa olisi kai joka tapauksessa kummassakin identtinen viiden vokaalifoneemin jono, ja jonojen fonologinen ero perustuisi pelkästään tavunrajojen sijaintiin. (Myös kuuden vokaalifoneemin jonot samassa sanassa olisivat mahdollisia, esim. *laa-joja/laaioia/*?).

Poikkeukseksi edellä mainittuun *i*:n distribuutioon Wiik mainitsee pitkällä *i*:llä alkavat sanat, esim. *iikka* ja *iili*, joiden hänen esittämänsä säännön mukaan pitäisi kuulua **jikka* ja **jili*. Wiik ehdottaa tämän poikkeuksellisuuden selvittämiseksi kahta mahdollisuutta, asettamatta kuitenkaan vaihtoehtoja paremmuusjärjestykseen: joko pitkällä *i*:llä alkavia sanoja käsitellään epäsuomalaisina, suomen foneemisysteemiin vielä sopeutumattomina, tai sitten komplementaarisuuden määrittelyä modifioidaan siten, että *j* ei kuitenkaan esiinny (vaikka ehdot on muuten täytetty), jos se on sanan alussa ja seuraava vokaali

on *i*; tällöin olisi muutamia suomessa esiintyvät *ji*-alkuiset sanat (esim. *jiirata*, *jiiri*) puolestaan tulkittavat epäsuomalaisiksi. Mikäli ajatellaan vain juuri mainittuja vaihtoehtoja, tuntuisi jälkimmäinen selvästi paremmalta siitä syystä, että *ii*-alkuinen tyyppi on ainakin erisnimissä ilmeisen produktiivinen (esim. *Iina*, *Iines*, *Iiro*, *Iisvesi*, *Iittala*, *Iivonen*), kun taas *ji*-alkuiset näyttävät olevan järkiään lainasanoja. Edelleen ainakin suppeassa tuttavapiirissä tekemäni kyselyn perusteella kulmauslaatikon käypä nimi näyttää olevan *iiri* eikä NS:n antama *jiiri* (jolle annetaan rinnakkaismuoto *kiiri*). *ji*-alkuisissa sanoissa tuntuu siis olevan juuri systeemiin sopeutumattomille sanoille tyypillistä horjuntaa.

Wiikin *ii*- ja *ji*-alkuisten sanojen käsittely on kuitenkin sisäisesti ristiriitainen. Tulokinnassa on nimittäin se vika, valittiin tarjotuista vaihtoehdoista kumpi hyvänsä, että suomen äännejärjestelmän mukaisia ja sen vastaisia sanoja ei voitaisi lainkaan erottaa toisistaan fonologisella tasolla. Jos näet *j* tulkitaisiin fonologisesti /i/:ksi, olisivat esim. *iiri* (vrt. *Iiro*) ja *Jiri* (mahdollinen vierasperäinen erisnimi) kumpikin fonologisesti /ii.ri/, ts. sanat olisivat fonologisesti ekvivalentteja, vaikka ne äännetään eri tavalla ja toinen on äänteellisesti epäsuomalainen. Miten tällöin voitaisiin ilmaista sopeutumattomuus suomen kielen foneemisysteemiin? Toisaalta esitetty tulkinta johtaa siis *ii*- ja *ji*-alkuisten sanojen identtiseen fonologiseen edustukseen, toisaalta edellytetään jommankumman sanatyypin julistamista suomen foneemisysteemiin vielä sopeutumattomaksi, ts. myönnetään, että sanatyypit ovat fonemaattisesti erilaiset.

Sananalkuisten *ii*- ja *ji*-sekvenssien ongelma voidaan itse asiassa ratkaista kolmannellakin tavalla, nimittäin toteamalla, että *i* ja *j* eivät olekaan täydennysjakaumassa, koska juuri sanan alussa kumpikin voi esiintyä ennen *i*:tä. Sanat *iiri* ja *Jiri* muodostavat nyt (tosin marginaalisen) minimiparin, joka olisi riittävä peruste *i*:n ja *j*:n erifoneemiselle tulkinnalle. Wiik puolestaan perustaa samafoneemisen tulkintavaihtoehdonsa siihen, että ratkaisevaa minimiparia ei löydy ja että äänneet ovat täydennysjakaumassa. Samalla kun voidaan todeta samafoneemisen tulkinnan sortuvan omaan mahdottomuuteensa ilman kyseenalaista sananalkuista asemaakin, voidaan aivan yleisenä periaatteellisenä näkökohtana mainita se, että minimiparin löytymättömyyttä sinänsä ei ole syytä kovin paljon korostaa kriteerinä samaan foneemiin kuulumisesta (foneettisen samankaltaisuuden lisäksi). Tällainen asiantilahan voi olla seurausta täysin sattumanvaraisista seikoista. Niin kuin tiedetään, on fonologiassa tällaisten tilanteiden varalle muita menettelytapoja.

Olen edellä pyrkinyt osoittamaan, että *i*:n ja *j*:n tulkitseminen saman foneemin varianteiksi, mikäli analyysi ulotetaan johdonmukaisesti paria esimerkkitilaa edemmäs, johtaa välttämättä sekä fonologisen kuvauksen ristiriitaisuuksiin että suureen määrään muuten tarpeettomia tavu- ja tavutustyyppiejä

ja moniin poikkeussääntöihin, joissa kaikissa on kysymys /i/:n allofoniksi tulkitusta *j*:stä. Samalla olen tuskin viitannut kaikkiin niihin uudelleenjärjestelyihin koko suomen fonotaktisessa rakenteenkuvauksessa, joihin ehdotettu tulkinta loppuun asti vietyinä antaisi aihetta. Näiden puhtaasti rakenteellisten kriteerien perusteella pidän selviönä, että *i* ja *j* on tulkittava eri foneemeiksi; samafoneeminen tulkinta aiheuttaisi niin runsaasti muuten motivoimattomia komplikaatioita mm. fonotaksissa, että vaakakuppi kallistuu nähdäkseni vastaansanomattomasti erifoneemisen tulkinnan puolelle. Wiikin mukaan *i*:n ja *j*:n traditionaalis-fonologinen tulkinta riippuu ratkaisevasti siitä asemasta, joka tavunrajoille annetaan fonologiassa. Edellä käsitellyn perusteella tähän on pakko vastata, että nuo äänteet täytyy tulkita eri foneemeiksi kokonaan siitä riippumatta, sekoitetaanko kielen kuvauksen tasoja foneemianalyysissä tällä tavalla vai ei. (Samaan ratkaisuun — vaikka hiukan erilaisin perusteluin — päätyisivät muuten Wiikin mukaan myös K. Pike ja Trubetzkoy ja, sikäli kuin ymmärrän, myös Wiikin päinvastaisen argumenttinsa tueksi apuun kutsuma Hockett; perusteluista ja lähdeviittauksista ks. Wiik, mts. 225—226).³

Päällimmäisenä kriteerinä foneemistatusta määritettäessä on mielestäni kuitenkin pidettävä syntyperäisten kielenpuhujien intuitiota. Wiik myöntää *i*:n ja *j*:n tulkittamisen saman foneemin varianteiksi olevan vastoin suomalaisen intuitiota mutta päättelee tämän johtuvan pääosin suomen oikeinkirjoituksesta eikä ehkä tästä syystä vetoa intuition samafoneemisen tulkinnan torjumiseksi. Sen sijaan kriteeriksi on hyväksytty tavunraja, ts. normaalitapauksissa ei-foneettinen ominaisuus; tavut tosin voidaan aika pitkälle määritellä epäsuorasti ilmauksen vokaalien ja konsonanttien perusteella, mutta *j*:n tulkittamisen /i/:n allofoniksi sotkee tämänkin mahdollisuuden. Mikäli vedotaan suomalaisen intuition *i*:n ja *j*:n foneemistatukseen määrittelyssä, on tulkinta päivänselvä. Olenkin vain koettanut osoittaa, että myös muodollis-rakenteel-

³ Nyt käsillä oleva tavunrajan käyttö on jyrkästi erotettava niistä tapauksista, joissa ei-foneettisia rajoja (esim. tavun-, sanan- tai morfeeminrajaa) käytetään määriteltäessä (segmentaalisten) äänteiden esiintymisedellytyksiä ilman, että itse rajoja laskettaisiin foneemien joukkoon. Esimerkiksi saksan *ach-* ja *ich-*äänteisiin perustuva näennäinen oppositio (esim. *tauchen* 'sukeltaa', *Tauchen* 'pieni köysi') katoaa ja osoittautuu komplementaariseksi distribuutioksi, kun morfeeminrajan sijainti kriittisissä sanapareissa otetaan huomioon (*tauch+en*, *Tau+chen*); kukaan ei tietääkseni ole silti ehdottanut esitettyä suomen *i*:n ja *j*:n tulkintaa vastaavaa ratkaisua, jossa morfeeminraja laskettaisiin saksan kielen foneemiksi (esim. /*tauxen*/, /*tau+xen*/). Näin siitä huolimatta, että tässä tapauksessa samafoneeminen tulkinta lienee kielenpuhujien intuition mukainen ja edellä mainituissa sanoissa on siis sama foneemirakenne. Ilmeisesti saksan kielen fonotaksikaan ei kestä ei-foneettista foneemia, ja yleisemmin näyttää siltä, että rajoihin voidaan kyllä vedota kahden foneettisesti samankaltaisen äänten toteutukseksi komplementaariseksi ja saman foneemin allofoneiksi, mutta rajoja ei voida foneemistaa tässä tarkoituksessa. Kielenpuhujat ilmeisesti tajuavat rajat segmentaalisisista foneemeista laadultaan erilaisiksi olioiksi, mutta erityyppisten rajojen muodollisiakin ominaisuuksia kannattaisi varmasti tutkia entistä yksityiskohtaisemmin.

listen kriteerien johdonmukainen käyttäminen johtaa samanlaiseen päätelmään. Tämä onkin ymmärrettävää sen takia, että intuitio muotoutunee juuri kielessä havaittavien säännönmukaisuuksien pohjalta.

2. Suomen *u:n* ja *v:n* distribuutioiden Wiik toteaa olevan samantapaiset kuin *i:n* ja *j:n*, kuitenkin niin, että edellisten komplementaarisuus ei ole yhtä täydellistä kuin jälkimmäisten, koska sekä *u* että *v* voivat esiintyä joskus myös täysin identtisessä ympäristössä, nimittäin vokaalin *i* seurattessa (esim. *uinhan*, *vinhan*). Tämän yhden yhteisen ympäristötyypin takia *u* ja *v* on tulkittava eri foneemeiksi. Edelleen todetaan (s. 224—225), että »vastaavaa menettelyä kuin *i:tä* ja *j:tä* käsiteltäessä, so. että joko *ui* tai *vi*-alkuiset tavut tulkittaisiin 'epäsuomalaisiksi', ei voida käyttää, sillä suurin osa tämän tyyppisiä tavuja sisältävistä sanoista – – ovat suomalaisen intuition mukaan täysin suomalaisia». Tähän ei *u:n* ja *v:n* osalta ole mitään huomautettavaa, mutta kuten edellä todettiin, ei *i:n* ja *j:n*kään kohdalla voida puhua aivan täydellisestä komplementaarisuudesta, joten tässä suhteessa parit *i—j* ja *u—v* eivät ratkaisevasti eroa toisistaan. Edelleen voidaan panna merkille intuition vetoamisen valikoivuus: *i:n* ja *j:n* tapauksessa intuition ei vedottu (torjumaan samafoneemista tulkintaa tai tekemään ratkaisua joko *ii-* tai *ji-*alkuisten sanojen epäsuomalaisuudesta), kun taas *u:n* ja *v:n* tapauksessa intuitio kelpaa tukemaan jo distributionaalistenkin kriteerien perusteella selvää ratkaisua. Tässäkään tapauksessa ratkaisun ei kuitenkaan tarvitse perustua pelkästään komplementaarisuuteen sananalkuisessa asemassa, sillä *u:n* ja *v:n* tulkitseminen saman foneemin varianteiksi johtaisi samanlaisiin seurauksiin kuin vastaava *i:n* ja *j:n* tulkinta. Niinpä esim. sanat *vaivaa* ja *vievää* kuuluisivat /uaiuaa/ ja /uieuää/, joista jälkimmäinen jo edellä käsiteltyjen ongelmien lisäksi mullistaisi myös suomen vokaaliharmonian kuvauksen perin juurin.

3. Täydellisyyden vuoksi lienee kosketeltava myös Wiikin generatiivis-fonologista käsittelyä. Sen kommentoimista jarruttaa tieto siitä, että on kysymys puolentoista vuosikymmenen takaisesta kirjoituksesta ja senaikaisesta generatiivisen fonologian teoriasta. Tämä etäisyys on kohtuullista ottaa huomioon sen tähden, että generatiivinen fonologia on sittemmin kehittynyt eri suuntauksiksi ja irronnut monista tuolloisista lähtökohdistaan. Toisaalta tällaisessa pidättyvyydessä ei saa mennä liian pitkälle, jos mielitään hedelmällisesti arvioida erilaisia teoreettisia lähtökohtia, eivätkä generatiivisen fonologian kannattajat puolestaan ole juuri tunteneet estoja arvostellessaan paljon vanhempia pregeneratiivisia fonologian suuntauksia. Se että generatiivinen fonologia on kokenut niin suuria muutoksia niin lyhyessä ajassa, voidaan katsoa — paitsi osoitukseksi maailman kunnian katoavaisuudesta — oireeksi teorian alkuperäisten lähtökohtien kestäättömyydestä.

Generatiivis-fonologisen käsittelyn tuloksena todetaan, että mikäli termillä *oppositio* tarkoitetaan generatiivisen fonologian käsitettä, »ei mitään oppositiota suppeitten vokaalien ja puolivokaalien välillä ole; yksinkertaisilla säännöillä voidaan aina ennakoita, reaalistuuko /i/ ja /u/ suppeana vokaalina *i* ja *u* vai puolivokaalina *j* ja *v*» (Wiik, mts. 235). Kun teorian ilmeisen vapaassa käytössä on mahdollisuudet mielin määrin manipuloida mm. konsonanttien ja vokaalien pääluokkapiirteitä, vokaalien etisyyttä ja takaisuutta, perusmuotojen rakennetta ja segmenttien lukumäärää, sanojen morfeemisiä piirteitä, fonologisten sääntöjen järjestystä jne., herää teoriaa ulkopuolelta katsovan tuomaan mielessä epäily, että olisi mahdollista päätyä toisenlaiseenkin ratkaisuun, mikäli koneiston käyttäjä niin haluaisi. Nyt käsillä olevassa apparaatin käytössä on joka tapauksessa päädytty kielenpuhujan intuition vastaiseen tulkintaan kummankin vokaali—puolivokaali-parin kohdalla; edellä yritin osoittaa, että traditionaalista fonologiaa ei voi venyttää tuottamaan samanlaista tulkintaa. Puheena olevan teorian suurin puute lienee sen ylenpalttinen voimakkuus, ja Karlsson (1971) onkin osoittanut, että arsenaaliltaan suppeampi generatiivinen fonologia johtaa yleisesti hyväksytyyn, rakenteellisesti perusteltuun ja kielenpuhujien intuition mukaiseen tulkintaan.

4. Lopuksi palaan lyhyesti Karlssonin (1983: 62) *i*:n ja *j*:n fonologiseen käsitteelyyn. Karlsson viittaa Wiikin huomautukseen samafoneemisen tulkinnan intuitiivisesta epäluontevuudesta ja toteaa syyn tähän intuitioon olevan lähinnä siinä, että »täydennysjakauman periaatetta ei voi fonemisoitaessa ulottaa perustavien foneettisten segmenttiluokkien rajojen yli. Vokaaliäänteet taikka konsonanttiäänteet voivat olla täydennysjakaumassa keskenään, luokkansa sisällä, mutta eivät toisen luokan äänteiden kanssa». Omasta puolestani yhdyin tähän näkemykseen, joka ehkä kuitenkin on puettu hiukan liian niukkaan asuun. Edellä käsitellyt konsonanttien ja vokaalien rajan hämärtämisestä aiheutuvat seuraukset voidaankin nyt katsoa perusteluiksi Karlssonin mainitsemalle rajoitukselle: konsonanttien ja vokaalien rajaa ei saa foneemistettaessa ylittää sen takia, että seurauksena olisi intuitiivisesti ja rakenteellisesti perustellun tavu- ja tavutusjärjestelmän romuttuminen (vokaalien välisiin tavunrajoihin en tässä kuitenkaan halua ottaa kantaa).

LÄHTEET

- HÄKKINEN, KAISA 1978: Suomen yleiskielen tavuttamisesta. — Rakenteita: juhlaKirja Osmo Ikolan 60-vuotispäiväksi 6.2.1978, Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen julkaisuja 6, s. 13—28.
- KARLSSON, FRED 1971: Finskans rotmorfemstruktur: en generativ beskrivning. Turun yliopiston fonetiikan laitoksen julkaisuja 10.
1983: Suomen kielen äänne- ja muotorakenne. WSOY, Helsinki.
- WIİK, KALEVI 1969: Onko suomen yleiskielessä oppositiota /i/ —/j/ ja /u/ —/v/? — JuhlaKirja PaaVo Siron täyttäessä 60 vuotta 2. 8. 1969, Acta Universitatis Tamperensis A 26 s. 223—237.

On the structural motivations of the Finnish /i/ — /j/ and /u/ —/v/ oppositions

KARI SUOMI

Wiik (1969) has argued that, if syllable boundaries are given phonological status, *i* and *j* are to be considered allophones of /i/ since, in minimal pairs like *karia* (part.sg. of *kari* 'reef') and *karja* (nom.sg. 'cattle'), a syllable boundary always follows the vowel but precedes the semivowel. Taking this predictability into account, Wiik interprets the sample words phonologically as /kari.a/ and /karia/, respectively. The present paper attempts to show, by examining further consequences of the proposed solution, that the counter-intuitive monophonemic analysis is unwarranted also on structural grounds. It is first noted that the suggestion in fact amounts to the postulation of a syllable boundary phoneme, and this in turn is shown to entail either serious violations of the principles of phonemic transcription or the complete dissociation of the phonological syllable from the phonetic substance. Next, implications of

the analysis for the description of the phonotactic structure of Finnish are traced, particularly with respect to the syllable types necessitated. Several syllabification alternatives derivable from Wiik's inexplicit analysis are explored, and these are shown to lead to independently unmotivated complications of the structural description or to the need for a complete revision of the syllable concept. In the former instance syllable types with an unprecedented number of (vowel) phonemes would result, their only motivation being to account for the semivowel *j* as a variant of /i/; and simultaneously a number of exceptions involving precisely the phoneme /i/ would also have to be stated. It is argued in conclusion that purely structural considerations force a polyphonemic interpretation of *i* and *j* irrespective of whether syllable boundaries are permitted to bear on the analysis or not. After a brief discussion of Wiik's analysis of the /u/ — /v/ opposition and the generative treatment of the two vowel-semivowel pairs, it is proposed that the reason why the border line between vowels and consonants must not be crossed in phoneme analysis is that this would break the intuitively and structurally well-motivated system of syllabification.